

I 2011 ble det etablert et soningsregime for særlig høyt sikkerhetsnivå rundt terroristen Anders Behring Breivik her ved Ila fengsel og forvaringsanstalt i Bærum. FOTO: Solum, Stian Lysberg

Norsk fengselsstraff følger to grunnleggende prinsipper. Hva skjer når disse

møter en mann som har drept 77 mennesker?

Anders Behring Breivik (35) har sittet 33 måneder isolert i fengsel. Nå vurderer han å gå rettens vei for å få isolasjonen kjent rettsstridig.

[Andreas Bakke Foss, Kjetil Østli](#)

Oppdatert: 01.apr. 2014 22:18

Læ

Terrordommen

Anders Behring Breivik ble 24. august 2012 i Oslo tingrett dømt til 21 års forvaring og en minstetid på ti år for de to terrorangrepene i Regjeringskvartalet og på Utøya 22. juli 2011.

Åtte personer ble drept og ni alvorlig skadet i Regjeringskvartalet.

69 personer ble drept og 33 skadet på Utøya.

Uakseptabelt. Betenkelig. Tilleggsstraff. Det sier juseksperter og forsvarsadvokater om å holde massedrapsmannen isolert så lenge.

- Vårt samfunnsoppdrag er å sørge for en ansvarlig straffegjennomføring, og det er alltid fylt av en rekke dilemmaer, sier Marianne Vollan, direktør i Kriminalomsorgsdirektoratet.

Massedrapsmannen Breivik er en utfordring for det norske retts- og straffesystemet, men det var bred enighet om at de ekstreme ugjerningene han gjorde ikke skulle klare å forandre rettsstaten Norge.

I norsk kriminalomsorg er det et grunnleggende prinsipp at en fengselsstraff er tap av frihet, ikke tap av andre grunnleggende menneskerettigheter. Det er dessuten bred faglig enighet, også i ledelsen i Kriminalomsorgen, om at bruk av isolasjon kan være skadelig for fysisk og psykisk helse.

Men hva skjer når disse prinsippene, og kunnskapen om isolasjon, møter mannen som fredag 22. juli 2011 drepte 77 mennesker?

Norges strengeste

Siden sommeren 2011 har Breivik sittet på "særlig høyt sikkerhetsnivå" på Ila i Bærum og i Skien fengsel. Det er Norges absolutt strengeste soningsregime og benyttes i svært få tilfeller når det er særlig fare for at den innsatte kan rømme, eller ved fare for gisseltagning eller fare for ny, alvorlig kriminalitet.

De siste fem årene har det ifølge Kriminalomsorgsdirektoratet kun vært to innsettelse i en slik avdeling. De siste ti årene cirka fem.

Det er ingen begrensninger i hvor lenge man kan sitte på en slik avdeling. Kriminalomsorgen anslår at gjennomsnittlig sittedid på særlig høyt sikkerhetsnivå er rundt 12- 18 måneder.

Hemmelig grunnlag

Terroristen har så langt sittet 33 måneder. Han disponerer flere rom, men er avskåret fra kontakt med andre innsatte og tar ikke del i noe fellesskap i fengselet.

Siden han ble fengslet har han ifølge advokat Tord Jordet ved Advokatkontoret Lippestad, som har bistått terroristen siden juli 2011, ikke hatt besøk av andre enn sin nå avdøde mor, sine forsvarere og personer i profesjonelle roller, som helsepersonell eller prest.

Han har tilgang til aviser og TV med spillkonsoll. Han har ikke tilgang til PC, men har en skrivemaskin til disposisjon.

Han får tilbud om lufting på egne spesialområder på mellom 30–50 kvadratmeter.

Ifølge forsvareren blir han daglig utsatt for kroppslige inspeksjoner.

Det er Kriminalomsorgen på regionalt nivå som beslutter videreføring av den strenge soningen for inntil seks måneder av gangen. Begrunnelsen for vedtakene er unntatt offentlighet.

- Straff skal gjennomføres på en måte som trykker samfunnet, innsatte og ansatte. Det er sikkerhetshensynsom begrunner at enkelte innsatte soner på særlig høyt sikkerhetsnivå. Slik plassering vurderes løpende, og skal bare opprettholdes når det er sikkerhetsmessig nødvendig, sier Marianne Vollan, direktør for Kriminalomsorgsdirektoratet.

- Menneskerettighetsbrudd

Forsvarer Tord Jordet har inntil januar i år holdt lav profil om terroristen og hans soningsforhold. Han sier at Breivik nå vurderer å gå rettens vei for å få isolasjonen kjent rettsstridig.

- Når en domstol idømmer en fengselsstraff, så er det frihetsberøvelsen i seg selv som skal utgjøre straffen, en skal ikke påføres ytterligere straff fra Kriminalomsorgen gjennom strengere soningsforhold enn nødvendig, sier Jordet.

- Breivik blir isolert fra kontakt med andre innsatte og nektes i stor grad å korrespondere med personer utenfor fengselet. Når dette utelukkende begrunnes i de forholdene han allerede er dømt for, så fremstår dette som en ulovlig ilagt tilleggsstraff, og et klart menneskerettighetsbrudd, sier Jordet.

- Sikkerhet

Erling Johannes Husabø, professor i strafferett ved Universitetet i Bergen, mener det er betenkelig dersom det er riktig at isolasjonen er så total.

- Saken hadde utvilsom en helt spesielt omfattende og gruvekkende karakter. Men mange forbrytelser har forferdelige konsekvenser. Når en straffedømt først er satt i fengsel eller forvaring, er det hensyn knyttet til gjennomføring av soningen og forholdet til ansatte og medfangers sikkerhet som skal bestemmer hvilke restriksjoner han kan ilegges innenfor anstalten, sier Husabø.

Særlig høy sikkerhet

Det strengeste regimet for varetekts- og domssonering i Norge. Medfører omfattende sikring av celler og avdeling. Ingen omgang eller fellesskap med innsatte fra andre avdelinger.

I Forskrift til lov om straffegjennomføring kapittel 6 heter det: "I avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå kan det innsettes domfelte og varetektsinnsatte som antas å medføre særlig rømningsfare, fare for anslag utenfra for å bistå til rømning, fare for gisseltagning eller fare for ny, særlig alvorlig kriminalitet."

Kriminalomsorgen (regionalt nivå) fatter vedtak om innsettelse i avdeling med særlig høyt

sikkerhetsnivå for inntil seks måneder av gangen. Oppholdet kan fortsette uten avbrudd hvis regionalt nivå finner å opprettholde beslutningen etter fornyet vurdering.

Innsatte skal ha regelmessig legetilsyn.

Begrensninger i fellesskapet skal kompenseres med utvidet kontakt med tilsatte og tilfredsstillende arbeids-, opplærings- og andre aktivitetstilbud og fritidssystemer.

Kilde: Kriminalomsorgen og Ila fengsel og forvaringsanstalt

Den profilerte juristen og forsvareren Harald Stabell kaller isolasjonstiden til Breivik uakseptabel.

- Saken hans er utvilsomt spesiell, heldigvis, men det rettfærdiggjør likevel ikke dette isolasjonsregimet. Det må finnes andre måter å redusere rømningsfaren på, samtidig som man ivaretar hans egen sikkerhet, sier Stabell. Hans advokatkontor representerte flere overlevende og etterlatte etter 22. juli-terroren.

Kristian Andenæs, professor ved institutt for kriminologi og retts sosiologi ved Universitetet i Oslo, sier vi har omfattende kunnskap om skadevirkningene av isolasjon.

- 33 måneder er helt ekstremt og lar seg ikke tilfredsstillende begrunne hverken i norsk eller internasjonal lovgivning, sier Andenæs.

- Hat

10. januar i 2013 anmeldte Breivik flere personer for overtredelse av straffeloven §117a, som blant annet rammer offentlige tjenestemenn som påfører en annen person skade eller alvorlig fysisk eller psykisk smerte med forsett om avstraffelse.

Terroristen sier straffen er 21 års forvaring og at isolasjonen er en tilleggsstraff. Han mener forholdene i fengsel er blitt verre etter han anmeldte. At hatet mot ham er så sterkt at rettsstatsprinsipper blir fraveket.

24. februar i år ble saken ble henlagt av politiet som "intet straffbart forhold bevist".

Advokat John Christian Elden, som også var bistandsadvokat under 22. juli-saken, sier isolasjon under frihetsberøvelse etter internasjonale regler regnes som tortur, og ikke skal brukes der det ikke er absolutt nødvendig.

- Å begrunne isolasjon i beskyttelse av ham selv, dersom han ikke ønsker det, er i beste fall tvilsomt, sier Elden.

- Godt innenfor

Den europeiske menneskerettskonvensjonens (EMK) artikkel 3 fastsetter at ingen må utsettes for tortur eller for umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Kjetil Mujezinoviã Larsen, professor i rettsvitenskap ved Norsk senter for menneskerettigheter, mener soningsregimet Behring Breivik sitter på, slik det blir referert, foreløpig er godt innenfor rammen av det som godtas av EMK artikkel 3.

- Den europeiske menneskerettighetsdomstolen har vært villig til å akseptere lang isolasjon med soningsforhold som formodentlig tilsvarer det Behring Breivik sitter på, i saker mot mennesker som har begått sammenlignbare handlinger, sier Larsen.

Tord Jordet reagerer derimot kraftig på at Breivik fortsatt holdes på isolasjon, og at isolasjonen gjør hans rett til rehabilitering nærmest umulig.

- Jeg ser ingen plan eller tanker om rehabiliteringen av ham. Gjennom en skriftlig henvendelse har jeg bedt om å få oversendt hans soningsplan, og har fått til svar at noen slik plan ikke er utarbeidet. Kanskje de ikke vil at han skal endre seg, slik at han kan holdes i fengsel livet ut, spør Jordet.

- Tilleggsstraff

Ilegger Kriminalomsorgen Anders Behring Breivik tilleggsstraff ved å holde ham i isolasjon og det han selv hevder er manglende muligheter til rehabilitering?

- Ja, han ilegges en tilleggsstraff, sier Harald Stabell.

- Det er en tilleggsstraff. Og hvis den ikke er saklig begrunnet, er det i seg selv straffbart etter straffelovens § 117 første ledd som setter straff for offentlige tjenestemenn som skjerper strengheten av en ilagt straff, sier John Christian Elden.

- Reelt sett er isolasjon og mangel på rehabilitering en tilleggsstraff og i strid med norsk lovgivning, sier Kristian Andenæs.

Professor Husabø mener det kan oppleves som en tilleggsstraff dersom isolasjonen i anstalten varer over lang tid. Han mener imidlertid det avgjørende rettslig sett er hvilken begrunnelse isolasjonen har.

- Dersom en fange for eksempel er særlig farlig for sine medfanger, kan det ikke regnes som straff å holde ham isolert fra de andre for en tid. Men ligger begrunnelsen i den forbrytelsen han har gjort, er det en tilleggsstraff som loven ikke tillater, sier Husabø.

- Ikke uvanlig

Marianne Vollan i Kriminalomsorgen sier at Breivik er dømt til forvaring og soner på særlig høyt sikkerhetsnivå, noe som i seg selv ikke er uvanlig,

- Særlig høyt sikkerhetsnivå kan bare etableres når det er sikkerhetsmessig nødvendig. Soningsvilkårene er ingen tilleggsstraff, men det skal løpende vurderes om behovet for en slik gjennomføringsmåte er til stede, sier hun.

Frode Sulland, leder i forsvarergruppen i Advokatforeningen, påpeker at adgangen til bruk av isolasjon etter straffegjennomføringsloven er betinget av strenge vilkår.

- Isolasjon av innsatte skal brukes med stor varsomhet på grunn av de omfattende skadevirkningene dette kan ha. Skaderisikoen er utførlig dokumentert i en rekke internasjonale undersøkelser. Samtidig er det neppe noen andre innsatte i norske fengsler siden krigsoppgjøret som har skapt tilsvarende utfordringer for Kriminalomsorgen som Behring Breivik, sier Sulland.

- Omfattende inngrep

Den 22. februar i fjor, litt over en måned etter torturanmeldelsen, ba Behring Breivik om å få oppnevnt en bistandsadvokat. Etter norsk lov har man rett til det i saker "hvor det er grunn til å tro at fornærmede som en følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred".

Høyesterett avslo som tredje instans denne begjæringen. Et avslag som ifølge Tord Jordet dermed har satt følgende presedens:

Dersom en innsatt i et norsk fengsel anmelder tortur, og politiet etterforsker saken, så har vedkommende ikke rett til bistandsadvokat med mindre en kan dokumentere å ha blitt påført skade.

Ifølge en rapport fra Norsk senter for menneskerettigheter om bruken av isolasjon, som kom i juni 2012, konkluderes det allerede på side én av sammendraget:

"Isolasjon er et svært omfattende inngrep i den enkeltes personlige frihet, som går ut over de allerede vesentlige begrensninger som følger av det å være berøvet sin frihet. Det er dessuten bred enighet om at isolasjon kan være svært skadelig for en persons fysiske og psykiske helse, og at tiltaket ikke fremmer tilbakeføring til samfunnet som er kriminalomsorgens overordnede mål."

Marianne Vollan i Kriminalomsorgen sier de deler synspunktene på bruk av isolasjon som blir referert i rapporten.

- Det vi gjør, må til enhver tid være innenfor det gjeldende regelverket, samtidig må vi ta både samfunnsmessige og individuelle hensyn. Vi har et ansvar overfor både samfunnet, den innsatte, de medinnsatte og våre egne ansatte.

Slippes ut igjen

Breivik ble dømt til 21 års forvaring med en minstetid på ti år. Første gang han vil ha krav på en ny vurdering av forvaringsspørsmålet, er 22. juli 2021.

Et sentralt prinsipp i norsk kriminalomsorg er at den som soner straffen skal forsøkes rehabilitert og slippes ut igjen i samfunnet.

Men gjelder rehabiliteringsprinsippet når man har drept 77 mennesker?

Ja, svarer Kriminalomsorgen.

- Regelverket åpner ikke for at noen kan unntas fra denne tanken, sier Vollan.

- Likevel er det slik at gjennomføring av forvaring skal ivareta samfunnets behov for sikkerhet mot ny, alvorlig kriminalitet fra den forvaringsdømtes side. Innenfor sikkerhetsmessig forsvarlige rammer skal den forvaringsdømte gis mulighet til å endre sin adferd, sier hun.

Ja, mener også flere jurister og strafferettsekspertene.

- Den lengste straffen i Norge er 21 års fengsel – det gjelder også for Breivik selv om han sprenger rammen med god margin ut fra sine handlinger. Norsk strafferett tror ikke på lengre straffer, men på rehabilitering. Også der det er vanskelig for samfunnet, sier John Christian Elden.

- Norsk kriminalomsorg bygger både på et rehabiliteringsprinsipp og et prinsipp om at straffen ikke skal være mer byrdefull enn nødvendig. Det er ikke bare et spørsmål om disse prinsippene bør gjelde for Behring Breivik. Ifølge norsk lov gjelder disse prinsippene for enhver fange, også for ham, sier Kristian Andenæs.

- Ingen tanker

Tord Jordet mener det ikke finnes vilje i Kriminalomsorgen til å tenke at Norges største terrorist skal få muligheten til å endre seg.

- Så snart en dom foreligger skal Kriminalomsorgen starte et målrettet rehabiliteringsarbeid slik at den straffedømte kan tilbakeføres til samfunnet. For mange virker det så utenkelig at Breivik skal løslates at det synes som om Kriminalomsorgen hverken ønsker eller evner å legge til rette for at han en dag skal tilbake til samfunnet. I

hans tilfelle mener jeg Kriminalomsorgen har feilet, sier Jordet.

- Ingen særregler

- Det var bred enighet om ikke å lage særregler for Anders Behring Breivik. Klarer vi det, Vollan?

- Det er ingen særregler i dette tilfellet. Vi forholder oss til enhver tid til det gjeldende regelverket.

Publisert: 01.apr. 2014 22:02

Læ